Գայանե Գրիգորյան
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտ

ԱԿԱՆԱՎՈՐ ՀՆՉՅՈՒՆԱԲԱՆՆԵՐ

(տեղեկատվական հոդված)

Սույն հոդվածում ներկայացված են մի քանի ականավոր հնչյունաբանների կենսագրական տվյալներ և նրանց գիտական լեզվաբանական գործունեության մասին տեղեկություններ: Այս լեզվաբաններն իրենց կարևորագույն ներդրումն են ունեցել հնչյունաբանության բնագավառում:

Իվան Ալեքսանդրի Բոդուեն դե Կուրտենե

կամ՝ Յան Նեցիսլավ Իգնացի Բոդուեն դե Կուրտենե, լեհ և ռուս լեզվաբան, Կազանի, Պետերբուրգի և Լեհաստանի լեզվաբանական դպրոցների հիմնադիր

(1845-1929)

Բոդուեն դե Կուրտենեն սերում է հին ֆրանսիական Կուրտենե ազնվական տոհմից. նրա նախնիները Լեհաստան են տեղափոխվել 17-18-րդ դարերի սահմանագծին: Նա սովորել է Վարշավայի գլխավոր դպրոցում և 1866 թվականին ավարտել՝ ստանալով մագիստրոսի կոչում, այնուհետև կատարելագործվել Սանկտ Պետերբուրգում, Մոսկվայում: 1870 թվականին Լայպցիգի համալսարանում ստացել է փիլիսոփայության դոկտորի աստիճան:

Բոդուեն դե Կուրտենեին իրավամբ կարելի է համարել կիրառական լեզվաբանության նախահայրերից, քանի որ նա իր աշխատանքներում ցույց տվեց, որ լեզվի էությունը խոսքի՛ գործունեության մեջ է, և հետևաբար, անհրաժեշտ է ուսումնասիրել կենդանի լեզուներ և բարբառներ: Միայն այդ կերպ կարելի է հասկանալ լեզվի գործունեության մեխանիզմը և ստուգել լեզվական տեսությունների ճշմարտացիությունը: Այս իմաստով նա հեղափոխություն բերեց լեզվաբանական գիտության ասպարեզում: Մինչ նա՝ լեզվաբանության մեջ գերիշխում էր լեզվի

նկատմամբ պատմական մոտեցումը, երբ լեզուներն ուսումնասիրվում էին բացառապես գրավոր հուշարձանների նյութի հիման վրա:

1874-1883թթ. Դե Կուրտենեն աշխատել է Կազանում և հիմնադրել Կազանի լեզվաբանական դպրոցը, որն անպայմանորեն իր ազդեցությունն է ունեցել այլ հանճարեղ լեզվաբանների՝ Վասիլի Բոգորոդիցկու, Լև Շչերբայի, Եվգենի Պոլիվանովի և այլոց վրա:

Դե Կուրտենեն երկար տարիներ ուսումնասիրել է հնդեվրոպական լեզուներ, իր գիտական աշխատությունները գրել է ոչ միայն ռուսերենով և լեհերենով, այլև գերմաներենով, ֆրանսերենով, չեխերենով, իտալերենով և այլ լեզուներով: Մասնակցելով գիտական արշավներին և ուսումնասիրելով սլավոնական լեզուներն ու բարբառները՝ նա գտնում և դիտարկում էր դրանց հնչյունական առանձնահատկությունները: Նրա բացահայտումները հիմք դրեցին համեմատական (տիպաբանական) վերլուծության կանխատեսումներին, որոնք հետագայում իրենց արտացոլումը գտան ականավոր տիպաբան-սլավոնիստ Կառլ Ռոբերտ Յակոբսոնի աշխատանքներում: Այս ուսումնասիրությունները Դե Կուրտենեին հնարավորություն տվեցին ստեղծելու հնչույթի տեսությունը, որը նա շարադրեց «Опыт фонетических чередований» (1895) աշխատության մեջ[1]: Առաջին անգամ լեզվաբանության պատմության մեջ նա անդրադարձել է հնչյունի և հնչույթի տարբերությանը՝ գիտականորեն բացահայտելով դրանց բնույթը և առանձնացնելով այդ երկու միավորները որպես առանձին երևույթներ: Այսինքն՝ հիմք դնելով հնչյունի գործառութային (ֆունկցիոնալ) ուսումնասիրմանը՝ մեծ գիտնականն առաջին անգամ առանձնացրեց հնչույթ և հնչյուն եզրույթները՝ հիմք դնելով հնչույթաբանության՝ որպես առանձին ճյուղի ձևավորմանը: Եվ իսկապես, Բոդուեն դե Կուրտենեի գործառութային տեսակետի առաջբերման շնորհիվ հնչյունաբանության բնագավառում ստեղծվեց մի նոր գիտակարգի հիմք, և այդ գիտակարգը կոչվեց հնչույթաբանություն: Հնչույթի բազմաթիվ սահմանումներից (ծագումնաբանական, վերացարկման, բաշխումային իմացաբանական և այլն) Բոդուենի համար ընդունելի էր հոգեբանական տեսությունը, ըստ որի հնչյունն արտասանական-ընկալողական միավոր է, իսկ հնչույթը՝ հոգեբանական: Հնչույթը կա խոսողի հոգեկան աշխարհում որպես մտապատկեր, որը նա վերարտադրում է խոսելիս: Այս պարագայում առկա է 2 միավոր՝ բնախոսական, ֆիզիկական (հնչյունը) և հոգեբանական (հնչույթը): Հոգեբանական այս տեսությանը հետևել են արտասահմանյան շատ լեզվաբաններ, ինչպես նաև Դե Կուրտենեի աշակերտ Լև Շչերբան՝ իր գործունեության վաղ տարիներին:

Բոդուեն դե Կուրտենեի աշխատանքների հիման վրա ստեղծվեց մի նոր ուղղություն՝ փորձառական հնչյունաբանությունը: Նրա բերած նորություններից մեկն այն էր, որ նա լեզվաբանության մեջ կիրառեց մաթեմատիկական մոդելները: Նա ապացուցեց, որ լեզուներում կատարվող փոփոխությունները ոչ միայն կարելի է գրանցել, այլև դրանցով հնարավոր է ազդել լեզուների զարգացման վրա:

[1] **Бодуэн де Куртенэ И.А.**, Избранные труды по общему языкознанию, тт. 1–2. М., 1963:

Բոդուեն դե Կուրտենեն պատրաստել է Վլադիմիր Դալի բառարանի երրորդ և չորրորդ հրատարակությունները՝կատարելով ստուգաբանական աշխատանքներ, նոր բառերի ավելացումներ և այլ շտկումներ, որոնց պատճառով ենթարկվել է խիստ քննադատության: Խորհրդային տարիներին Դալի «բոդուենական» բառարանը չի վերահրատարակվել:

Բոդուեն դը Կուրտենեն ամուսնացած է եղել երկու անգամ: Նրա երկրորդ կինը լեհ գրող Ռոմուալդա Բագնիցկայան էր, որը հոդվածներ էր տպագրում ռուսական, լեհական ու չեխական մամուլում: Նրանց դուստրը՝ Սոֆյա Բոդուեն դե Կուրտենեն (1887-1967) եղել է նկարիչ, մյուս դուստրը՝ Ցեզարիա Էրենկրեյցը՝ հայտնի ազգագրագետ (1885-1967): Մեծ գիտնականը մահացել է 1929 թվականի նոյեմբերի 3-ին Վարշավայում և թաղվել Վարշավայի գերեզմանատանը:

Լև Վլադիմիրովիչ Շչերբա
ռուս և խորհրդային լեզվաբան
(1880-1944)

Լև Վլադիմիրովիչ Շչերբան հնչույթի տեսության հիմնադիրներից մեկն է: Նա ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս էր և մեծ ներդրում է ունեցել բառագիտության և հնչյունաբանության զարգացման մեջ: Լինելով ընդհանուր լեզվաբանության մասնագետ՝ նա մեծ գիտակ էր նաև ռուսերենի, սլավոնական այլ լեզուների և ֆրանսերենի:

Լև Վլադիմիրովիչ Շչերբան (1880 –1944) ծնվել է Մինսկի նահանգի Իգումեն քաղաքում, մեծացել Կիևում: Գիմնազիան ավարտելուց հետո 1898-ին ընդունվել է Կիևի համալսարանի բնական գիտությունների ֆակուլտետ, իսկ 1899-ին տեղափոխվել Պետերբուրգի համալսարանի պատմաբանասիրական ֆակուլտետ, որին էլ կապված է եղել իր ամբողջ կյանքի ընթացքում:

1903թ. ավարտելուց հետո Շչերբան հանձնում է մագիստրոսական քննությունները և սկսում աշխատել համեմատական քերականության և սանսկրիտի ամբիոնում՝ միաժամանակ կադետական կորպուսում դասավանդելով ռուսաց լեզու: 1906թ. նա գործուղվում է արտասահման: Իտալիայում սովորում է տոսկանյան

բարբառները, Ֆրանսիայում աշխատում է Ռուսլոյի փորձառական հնչյունաբանության լաբորատորիայում, Գերմանիայում ինքնուրույն ուսումնասիրում է գերմաներենի որոշ բարբառներ, որոնք հետագայում նկարագրում է իր դոկտորական ատենախոսության մեջ:

1909-ին Սանկտ Պետերբուրգի համալսարանում նա ստեղծում է փորձառական հնչյունաբանության լաբորատորիա, որն այժմ կրում է նրա անունը: 1912-ին պաշտպանում է մագիստրոսական թեզը՝ «Русские гласные в качественном и количественном отношении»)[2], իսկ 1915-ին՝ դոկտորականը՝ «Восточнолужицкое наречие»[3]: 1916 -ից աշխատում է Պետրոգրադի համալսարանի համեմատական լեզվաբանության ամբիոնում՝ որպես պրոֆեսոր: 1924 թվականից Ռուսաստանի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ էր, 1943-ից՝ ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի ակադեմիկոս: 1924 թվականից Հնչյունաբանների միջազգային ասոցիացիայի պատվավոր անդամ էր: Շչերբան Լենինգրադի (Պետերբուրգի) հնչյունաբանական դպրոցի հիմնադիրն է: Նրա աշակերտներից են եղել Լ. Զինդերը և Մ. Մատուսևիչը:

Նա զարգացրեց իր ուսուցչի՝ Բոդուեն դե Կուրտենեի կողմից ներկայացված հնչույթի հայեցակարգը՝ «ֆոնեմ» տերմինին տալով ժամանակակից իմաստ: Նրա գիտական հետաքրքրությունների շրջանակներում էին նաև շարահյուսական, քերականական հարցերը, լեզուների փոխազդեցության խնդիրները, ռուսերենի և օտար լեզուների դասավանդման, լեզվական նորմերի, ուղղագրության և ուղղախոսության հիմնահարցերը:

Նա հատուկ ընդգծում էր բառի գիտական և «միամիտ» իմաստները տարբերելու կարևորությունը: Նա առաջ քաշեց ակտիվ քերականության կառուցվածքի խնդիրը, որը գնում էր իմաստից դեպի ձև ուղղությամբ. սա ավանդական պասիվ քերականության հակադրությունն էր, որը ձևից գնում էր դեպի իմաստ: Իր «О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании»[4] աշխատության մեջ հեղինակը սահմանազատում է լեզվական համակարգը և խոսքային գործունեությունը՝ զարգացնելով Ֆերդինանտ դե Սոսյուրի՝ լեզվի և խոսքի առանձնացման գաղափարը:

Շչերբան ներմուծել է բացասական լեզվական նյութի և լեզվաբանական փորձարարության հասկացությունները: Փորձն իրականացնելիս Շչերբան ենթադրում էր, որ կարևոր է ոչ միայն օգտագործել ճիշտ և հավաստի օրինակները (ինչպես կարելի է խոսել), այլև պարբերաբար դիտարկել բացասական նյութը (ինչպես չի կարելի խոսել): Այս առնչությամբ նա նշել է, որ հատկապես ուսուցանելի են լինում բացասական արդյունքները, որովհետև դրանք ցույց են տալիս կամ մեկնաբանվող օրենքի անճշտությունը, կամ նրա որոշ սահմանափակումների անհրաժեշտությունը,

---

[2] **Л.В. Щерба**, Русские гласные в качественном и количественном отношении, Ленинград, «Наука», 1983:
[3] http://books.e-heritage.ru/book/10094503
[4] https://lingvotech.com/otroyakomaspe

կամ այն, որ կանոնները այլևս գոյություն չունեն, այլ կան միայն բառարանի փաստերը և այլն:

Նիկոլայ Սերգեյևիչ Տրուբեցկոյ
ռուս լեզվաբան, փիլիսոփա և հրապարակախոս
(1890-1938)

Նիկոլայ Տրուբեցկոյը սերում է Տրուբեցկոյների ազնվական տոհմից: Նրա հայրը Մոսկվայի համալսարանի ռեկտորն էր, իսկ արքայազն եղբայրը գրող էր և հուշագիր:

Պատանեկան տարիներին Նիկոլայը հաճախում է Մոսկվայի համալսարանին կից գործող բնագիտության, պատմության, մարդաբանության և ազգագրության հարցերով զբաղվող ընկերության հանդիպումներին: Տասնհինգ տարեկանում նա հրապարակում է իր առաջին գիտական աշխատությունը՝ հնագետ Ս. Կուզնեցովի խորհրդատվությամբ և հսկողությամբ: 1907 թվականից սկսած զբաղվում է հյուսիսկովկասյան և Չուկոտկայում ու Կամչատկայում խոսվող լեզուների քերականական կառուցվածքի պատմահամեմատական և տիպաբանական ուսումնասիրություններով: Այս ընթացքում հավաքած նյութերը քաղաքացիական պատերազմի ժամանակ անհետանում են կամ կրակի մատնվում, սակայն հետագայում՝ աքսորում եղած ժամանակ, Տրուբեցկոյը հիշողությամբ վերականգնում է դրանք:

1913-ին ավարտում է Մոսկվայի համալսարանը, 1913-1914 թվականներին դասախոսություններ է լսում Լայպցիգի համալսարանում: 1915-1916 թթ. աշխատում է Մոսկվայի համալսարանում որպես մասնավոր դոցենտ, 1918 թվականին՝ Ռոստովի համալսարանում որպես պրոֆեսոր: 1920-1930 թվականներին Վիեննայի համալսարանում դասավանդում է սլավոնական լեզուներ և գրականություն, զբաղվում գիտական գործունեությամբ: 1930 թվականին ընտրվում է Վիեննայի գիտությունների ակադեմիայի անդամ:

Նիկոլայ Տրուբեցկոյը Պրահայի լեզվաբանական խմբակի տեսաբաններից է եղել, մեկը այն ակտիվ մասնակիցներից և գաղափարական առաջնորդներից, որոնք լեզվաբանության մեջ հիմնադրեցին Սլավոնական ստրուկտուրալիզմի դպրոցը: Նրա տեսությունը ձևավորվել է Բոդուեն դե Կուրտենեի և Ֆերդինանդ դը Սոսյուրի գաղափարների ազդեցությամբ:

Տրուբեցկոյը ուսումնասիրել է սլավոնական լեզուների պատմությունը, զբաղվել նախադաղստանյան և աբխազական լեզուների պատմահամեմատական հետազոտությամբ: 1920-ականների վերջին և 1930-ականների սկզբին նա մշակել է հնչյունաբանության՝ որպես լեզվաբանական առանձին գիտակարգի տեսությունը:

Ռուս գրականության իր դասախոսություններում նա արտահայտում էր հեղափոխական գաղափարներ ռուս հին և միջնադարյան գրականության, գրական ստեղծագործությունների վերլուծության մեթոդների, ինչպես նաև ռուսական բիլինաների տաղաչափության վերաբերյալ:

Վասիլի Ալեկսեյևիչ Բոգորոդիցկի
ռուս եզվաբան, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
(1857-1941)

Բոգորոդիցկին ծնվել է Ռուսական կայսրության Ցարևոկոկշայսկ քաղաքում քահանայի ընտանիքում: 1868 թվականից սովորել է Կազանի գիմնազիայում, իսկ 1876-1880թթ.՝ Կազանի համալսարանի պատմության և բանասիրության ֆակուլտետում: Ուսումն ավարտելուց հետո նա մնացել է համալսարանում՝ դասավանդելու նպատակով: Դասավանդել է դասական լեզուների համեմատական քերականություն և ռուսերենի հնչյունաբանություն առարկաները, հետագայում նաև՝ սանսկրիտ:

1884 թ. նա պաշտպանել է իր թեկնածուական թեզը՝«Гласные без ударения в общерусском языке», իսկ 1888 թվականին՝ «Курс грамматики русского языка. Ч.1. Фонетика» խորագրով դոկտորական դիսերտացիան: Պաշտպանությունից հետո նրան

շնորհվել է արտակարգ պրոֆեսորի, ապա վաստակավոր պրոֆեսորի կոչումներ: Նույն թվականին նա համալսարանում հիմնադրել է առաջին փորձառական հնչյունաբանության լաբորատորիան:

Բոգորոդիցկին Կազանի լեզվաբանական դպրոցի հիմնադիրներից է: 1905 թվականին ընտրվել է որպես Փարիզի լեզվաբանական դպրոցի անդամ: Պարգևատրվել է Ս. Վլադիմիրի, Ս. Աննայի, Ս. Ստանիսլավի շքանշաններով: 1915-ից՝ Սանկտ Պետերբուրգի գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ է: 1925 թվականին, արդեն խորհրդային տարիներին, դառնում է ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ:

1917-ի հեղափոխությունից հետո Վ. Բոգորոդիցկին դասավանդել է Կազանի մանկավարժական ինստիտուտում: 1940 թվականին նրան շնորհվել է Աշխատանքային կարմիր դրոշի շքանշան:

Բոգորոդիցկին հեղինակ է լեզվաբանական մի շարք տերմինների, որոնք վերաբերում են տարժամանակյա (դիախրոնիկ) ձևաբանությանը և օգտագործվում են առ այսօր: Օրինակ, նա ներմուծել է *переразложение* (ձևույթների սահմանների շարժ՝ բառի կազմում), *опрощение* (բառի ձևաբանական կառուցվածքի փոփոխություն) եզրույթները:

Ռուբեն Հովհաննեսի Ավանեսով

Խորհրդային լեզվաբան, Ժամանակագրական դպրոցի հիմնադիրը

(1902—1982)

Ռուբեն Ավանեսովը ծնվել է հայ ընտանիքում, մանկությունն անցկացրել է Լեռնային Ղարաբաղում, մասնավորապես՝ Շուշիում: 1909 թվականին ընդունվել է Լազարյան ճեմարան, որը որոշ ժամանակ անց փակվել է: Դպրոցն ավարտելուց հետո (1919թ.) ընդունվել է Մոսկվայի պետական համալսարանի պատմության և բանասիրության ֆակուլտետ, ընդմիջումներով ուսանելուց հետո՝ 1925 թվականին ավարտել է համալսարանի հասարակական գիտությունների ֆակուլտետը՝ «սլավոնառուսական լեզվաբանություն» մասնագիտությամբ: Աշխատել է դպրոցում, ֆաբրիկաներում, կատարել նաև բանվորական աշխատանք:

Ավանեսովը Մոսկվայի հնչյունաբանական դպրոցի հիմնադիրներից մեկն է, ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի թղթակից անդամ (1958), Մոսկվայի պետական համալսարանի պրոֆեսոր (1937): Սկզբում մասնակցելով բարբառագիտական արշավախմբերին՝ այնուհետև տարիներ շարունակ Մոսկվայի պետական համալսարանում ղեկավարել է բարբառագիտական աշխատանքները: Նա ռուսական բարբառների և խոսվածքների նյութերի հավաքման, ռուսաց լեզվի բարբառային ատլասի (ДАРЯ) և սլավոնական լեզվաբանական ատլասի (ОЛА) ստեղծման աշխատանքների հեղինակներից է:

Պ. Կուզնեցովի, Վ. Սիդորովի և Ա. Ռեֆորմատսկու հետ միասին նա մշակել է հնչույթի տեսությունը, որը հիմք է դարձել Մոսկվայի հնչույթաբանական դպրոցի հնչյունաբանության և հնչույթաբանության հայեցակարգերի ստեղծման համար: Այս մոտեցումը չափազանց օգտակար էր գրի տեսության զարգացման համար: Ավանեսովի դասական աշխատանքը համարվում է «Фонетика современного русского литературного языка»[5] աշխատությունը:

Անչափ մեծ է Ավանեսովի ներդրումը ռուսերենի ուղղախոսության բնագավառում: Մինչև այժմ ցանկացած ռուս լեզվաբանի սեղանի գիրքը նրա «Русское литературное произношение» (1950) աշխատությունն է, որը վերահրատարակվել է վեց անգամ: Ավանեսովի խմբագրմամբ հրատարակվել է «Словарь древнерусского языка XI—XIV вв.»[6] գիրքը:

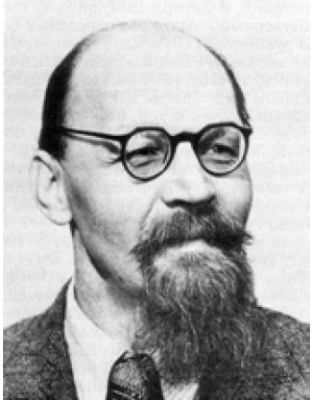

Ալեքսանդր Ալեքսանդրի Ռեֆորմատսկի
ռուս և խորհրդային լեզվաբան
(1900-1978)

Ռեֆորմատսկին Մոսկվայի հնչույթաբանական դպրոցի հիմնադիրներից մեկն է և դրա հայեցակարգի ակտիվ քարոզիչներից: Ա. Ա. Ռեֆորմատսկու առավել ամբողջական հնչյունաբանական տեսակետները շարադրված են նրա կողմից

[5] **Аванесов Р.И.**, Фонетика современного русского литературного языка, Изд-во Московского ун-та, 1956.
[6] **Аванесов Р.И.**, Словарь древнерусского языка (XI-XIV вв.) в 10 томах, АН СССР. Ин-т рус. яз., 1988:

հրատարակված «Из истории отечественной фонологии»[7] քրեստոմատիայում և նրա գիտական ոճին բնորոշ «Фонологические этюды» հավաքածուում:

Նրան շնորհել են բանասիրական գիտությունների դոկտորի աստիճան՝ առանց դոկտորական թեզի պաշտպանության: Նա մասնագետ էր լեզվաբանության մի շարք ճյուղերի՝ հնչույթաբանության, տառադարձման, ուղղագրության, ձևաբանության, նշանագիտության, տերմինաբանության, լեզվաբանության պատմության և այլն: Նրա «Введение в языковедение»[8] դասագիրքը իրավամբ կարելի է համարել դասական ուսումնասիրություն: Նրա ստեղծած «практическая транскрипция» (գործնական տառադարձություն) տերմինը համընդհանուր գործածություն է ստացել:

Ռեֆորմատսկին աշխատել է տարբեր բնագավառներում՝ կատարելով ամենատարբեր գործեր՝ աշխատանքային գաղութում՝ որպես հրահանգիչ, ռենտգեն կաբինետում՝ որպես տեխնիկ, տարբեր հրատարակչություններում՝ որպես սրբագրիչ և տեխնիկական խմբագիր: 1931 թվականից ավագ գիտաշխատող էր Լուսավորության կոմիսարիատում, 1934 -ից դասավանդել է Մոսկվայի քաղաքային մանկավարժական ինստիտուտում և ղեկավարել ռուսաց լեզվի ամբիոնը Գրականության ինստիտուտում:

1954-1959 թվականներին աշխատել է Մոսկվայի պետական համալսարանի բանասիրական ֆակուլտետում, որտեղ ստեղծել է փորձառական հնչյունաբանության լաբորատորիա: 1950 թվականից սկսած՝ ղեկավարում էր ԽՍՀՄ գիտությունների ակադեմիայի Լեզվաբանության ինստիտուտի կառուցվածքային և կիրառական լեզվաբանության բաժինը (1958-1970), որտեղ նրա ենթակայությամբ աշխատել են Վ. Վինոգրադովը, Ի. Մելչուկը, Ռ. Ֆումկինան և հայտնի այլ գիտնականներ: 1971 թ. նա դադարեցրել է կատարել բաժինը ղեկավարելու պարտականությունը և մնացել որպես խորհրդատու:

Լինելով ռուսական մշակույթի, պատմության, կենցաղի մեծ գիտակ, կրքոտ որսորդ և հեշտ բռնկվող շախմատիստ, բանաստեղծական էքսպրոմտի վարպետ՝ Ռեֆորմատսկին առաջին հերթին լեզվաբան էր: Լսելով օպերային արիաներ՝ նա մեծ ուշադրություն էր դարձնում արտասանական առանձնահատկություններին, որոնք պահանջում էին լեզվաբանական բացատրություններ: Օգտագործելով շախմատային տեսության հնարքները՝ նա փորձում էր դրանք օգտագործել տեքստի կառուցվածքը ուսումնասիրելու համար:

---

[7] **Реформатский А.А.**, Из истории отечественной фонологии, Изд-во Наука, Москва, 1970:

[8] **Реформатский А.А.**, Введение в языкознание, Государственное учебно-педагогическое изд-во министерства просвещения РСФСР, Москва, 1955.

Grigoryan Gayane - Outstanding phoneticians (informational article) - The article presents the biographical data of some prominent phonologists (Jan Baudouin de Courtenay, Lev Vladimirovich Shcherba, Nikolai Sergeyevich Trubetzkoy, Vasiliy Alekseevich Bogoroditskiy, Ruben Ivanovich Avanesov, Alexander Alexandrovich Reformatskiy) and information about their scientific linguistic activities. These linguists have made the greatest contributions to the field of phonetics.

Григорян Гаяне – Выдающиеся фонетисты (информационная статья) - В статье представлены биографические данные некоторых выдающихся фонологов (Иван Александрович Бодуэн де Куртенэ, Лев Владимирович Щерба, Николай Сергеевич Трубецкой, Василий Алексеевич Богородицкий, Рубен Иванович Аванесов, Александр Александрович Реформатский) и сведения об их научной лингвистической деятельности. Эти лингвисты внесли наибольший вклад в область фонетики.